

Ks. Robert Kantor*

UPJPII w Krakowie Wydział Teologiczny Sekcja w Tarnowie

UZALEŻNIENIE OD GRY A NIEZDOLNOŚĆ PSYCHICZNA DO ZAWARCIA MAŁŻEŃSTWA

Słowa klucze:

gra patologiczna, gracz patologiczny, małżeństwo, nieważność małżeństwa, patologia, uzależnienie, niezdolność psychiczna

Treść:

- I. Gra patologiczna jako zaburzenie psychiczne
- II. Typologia graczy i profil społeczny gracza patologicznego
- III. Niezdolność psychiczna do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich
- IV. Jurysprudencja kościelna w przedmiocie patologicznego uzależnienia od gry
- V. Sugestie w ramach podsumowania

W języku potocznym termin „uzależnienie” jest stosowany głównie do osób, które nadużywają narkotyków (narkomania), leków (lekomania), alkoholu (alkoholizm) czy papierosów. W szerszym kontekście może odnosić się do wielu innych zachowań, np. gier hazardowych, oglądania telewizji, Internetu czy seksu. Są to uzależnienia często mniej znane i opisane, nie zawsze nawet określane w oficjalnych klasyfikacjach chorób ICD-10¹ i DSM IV² jako zaburzenie. Dlatego współczesna psychologia traktuje pojęcie uzależ-

* Ks. Robert Kantor, dr prawa kanonicznego, sędzia audytor w Sądzie Diecezjalnym w Tarnowie, wykładowca prawa kanonicznego na Wydziale Teologicznym Sekcja w Tarnowie UPJPII w Krakowie.

¹ Międzynarodowa Statystyczna Klasyfikacja Chorób i Problemów Zdrowotnych (ang. International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems), (dalej: ICD)

² Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (dalej: DSM) – klasyfikacja zaburzeń psychicznych Amerykańskiego Towarzystwa Psychiatrycznego. Jest umieszczona m.in. w wydanej w języku polskim publikacji: J. Wciórka, *Kryteria diagnostyczne według DSM-IV-TR*, Elsevier 2008.

nienia szeroko i zakłada, że obejmuje ono także „inne wypadki, kiedy ludzie czują się zmuszeni angażować się w ryzykowne, wymykające się spod kontroli zachowania”³. Wśród uzależnień zniewalających należy umieścić także patologiczne uzależnienie od gier⁴.

Poniższy artykuł ma na celu zasygnalizowanie „nowego” problemu, z którym pracownicy sądów kościelnych już się stykają – patologicznego uzależnienia od gry. Najpierw gra patologiczna zostanie ukazana jako choroba psychiczna, następnie zostanie naszkicowany profil gracza patologicznego. Będzie to szkic, krótka charakterystyka, gdyż artykuł nie ma charakteru rozprawy psychologicznej czy psychiatrycznej. W dalszej kolejności (nieco dokładniej) zostanie przedstawione zagadnienie psychicznej niezdolności osoby do zawarcia związku małżeńskiego. Ostatnią część artykułu stanowią będą orzeczenia trybunałów kościelnych w przedmiotowej sprawie. Uwieńczeniem analiz (w ramach zakończenia) będą praktyczne sugestie dla sędziego w jego dialogu z biegłym sądowym.

I. GRA PATOLOGICZNA JAKO ZABURZENIE PSYCHICZNE

Osoby uzależnione od gier istniały od wieków. Jednak w ostatnich trzydziestu latach uzależnienie od gier zostało zdiagnozowane jako nowa choroba⁵. Amerykańskie Stowarzyszenie Psychiatryczne w DSM-III zakwalifikowało grę patologiczną jako jedną z kategorii wewnątrz zaburzeń kontroli kompulsywnej. Najnowszy DSM-IV kontynuuje poprzednią klasyfikację, przypisując osobie uzależnionej przynajmniej pięć z dziesięciu cech przypisywanych graczowi patologicznemu.

Jak zdefiniować gracza patologicznego? Wielu autorów podaje różne definicje. H.R. Lesieur postrzega gracza patologicznego jako osobę, która

³ G. Zimbardo Philip, *Psychologia i życie*, Warszawa 1999, s. 31.

⁴ W języku polskim nie mamy odrębnej nazwy tego uzależnienia jak np. w języku angielskim (*problem gambling, or ludomania*) gdzie definiuje się je w następujący sposób: „is an urge to continuously gamble despite harmful negative consequences or a desire to stop. Problem gambling often is defined by whether harm is experienced by the gambler or others, rather than by the gambler's behavior. Severe problem gambling may be diagnosed as clinical pathological gambling if the gambler meets certain criteria. Pathological gambling is a common disorder that is associated with social costs, and family. The condition is classified as an impulse control disorder, although similarities exist with other disorders, it is particularly similar to substance addictions. Although the term gambling addiction is used in the recovery movement, pathological gambling is considered by the American Psychiatric Association to be an impulse control disorder rather than an addiction” (N.M. Petry, *Should the scope of addictive behaviors be broadened to include pathological gambling?*, „Addiction” 101 [2006], s. 152). W języku hiszpańskim używa się nazwy „ludopatía”.

⁵ Uzależnienie od gry jako patologia zostało zdiagnozowane po raz pierwszy w 1980 roku. DSM-III.

nie może powstrzymać się od impulsu do gry, mimo że taka sytuacja powoduje problemy w życiu prywatnym, zawodowym i rodzinnym⁶.

Dla R. Custera gra patologiczna jest chorobą uzależnieniową, gdzie podmiot jest poddany impulsowi gry. Impuls ten polega na intensywności i szybkości, pochłaniając coraz więcej czasu, energii oraz środków emocjonalnych i materialnych, jakimi dysponuje jednostka uzależniona. Ostatecznie niszczy wszystko co jest znaczące dla życia osoby⁷.

Javier Fernández Montalvo prezentuje krótką definicję gry patologicznej: „Gra patologiczna charakteryzuje się niezdolnością gracza do samokontroli oraz zmianami, jakie powoduje ona w znaczących sektorach życia (rodzina, przyjaciele, praca, itp.). Gra staje się centrum życia podmiotu⁸”.

Dla E. Echeburúa i C. Báez gra patologiczna charakteryzuje się emocjonalną zależnością od gry, utratą kontroli i interferencją w normalnym funkcjonowaniu w codziennym życiu⁹.

Powyższe definicje podkreślają między innymi negatywny wpływ gry patologicznej na życie prywatne, rodzinne gracza. Ma to duże znaczenie przy wyrażaniu zgody małżeńskiej przez podmiot uwikłany w grę patologiczną.

Jakie są objawy uzależnienia? Zachowanie szybko staje się nawykowe, jest częste, regularne i stereotypowe, zabiera znaczną część czasu, jest przyczyną problemów zdrowotnych, finansowych, zawodowych, małżeńskich i innych, ma charakter kompulsywny, trudno go zaprzestać trwale i całkowicie, związane jest z powracającym wewnętrznym przymusem do niego. Nałóg wpływa destrukcyjnie nie tylko na zdrowie osoby uzależnionej, ale również na zachowania społeczne. Z uzależnienia mogą wynikać kłopoty w pracy, rozpad związku małżeńskiego lub innej struktury o charakterze rodzinnym, zanik więzi rodzic – dziecko czy dziecko – dziecko¹⁰.

Aktualne systemy klasyfikacji diagnostycznej katalogują grę patologiczną jako zaburzenie kontroli kompulsywnej. Zgodnie z DSM-IV istnieje paralelizm między zaburzeniami związanymi z nadużywaniem różnych substancji, w tym alkoholu, i grą patologiczną. Możemy zauważyć pewne elementy wspólne między grą patologiczną, alkoholizmem, narkomanią. Wśród nich możemy wymienić m.in.: utratę kontroli nad zachowaniami powodującymi uzależnienie, progresywną degradację w życiu zawodowym i rodzinnym, niedostrzeganie problemu w postępującym uzależnieniu, znaczenie

⁶ Por. H.R. Lesieur, *The Chase. Career of the Compulsive Gambler*, Cambridge 1984, s. 14.

⁷ Por. R. Custer, H. Milt, *When Luck Runs Out. Help for Compulsive Gamblers and their Families*, New York 1985, s. 94.

⁸ Por. J. Fernández-Montalvo, *Manuel práctico del juego patológico. Ayuda para el paciente y guía para el terapeuta*, Madrid 1997, s. 33.

⁹ Por. E. Echeburúa, C. Báez, *Enfoques terapéuticos en el tratamiento psicológico del juego patológico*, „Revista Española de Terapia del Comportamiento” 8(1980), s. 128.

¹⁰ Por. *Słownik psychologii*, red. N. Sillamy, Katowice 1994, s. 17.

terapii grupowej i walor świadectwa byłych pacjentów w leczeniu alkoholizmu, narkomanii i graczy patologicznych¹¹.

II. TYPOLOGIA GRACZY I PROFIL SPOŁECZNY GRACZA PATOLOGICZNEGO

Chcąc określić typologię graczy, należy najpierw zwrócić uwagę na kilka istotnych kwestii: czy gracz wygrywa czy przegrywa pieniądze; czy poświęca grze dużo czy mało czasu; czy gra wpływa negatywnie na inne osoby; czy sam gracz w swoim postępowaniu odczuwa satysfakcję czy czuje się z tym źle; czy jest w stanie zrezygnować z gry, gdy ta zacznie perturbować jego życie prywatne i rodzinne; wreszcie, jakie są motywy gry (rozładowanie napięcia, ucieczka przed problemami, itp.).

Mając powyższe na uwadze, wikariusz sądowy z archidiecezji Walencja wymienia pięć rodzajów graczy:

- gracz zawodowy, który zamienia grę w swoją profesję, czyni analizy, kalkulacje, badania, by z gry uzyskać jak największe korzyści. Gracz zawodowy nie traci kontroli nad grą;
- gracz społeczny, który gra od czasu do czasu, kupując gry loteryjne (np. kupony Lotto) lub okazjonalnie wrzucając monety do automatów do gier (jednoręcznych bandytów), szukając szczęścia;
- gracz okazjonalny, który różni się od społecznego tym, że mniej czasu i pieniędzy poświęca grze;
- gracz-problem, który swoim zaangażowaniem w grę chce poprawić swoją sytuację ekonomiczną lub chce uzyskać satysfakcję psychologiczną, która go ukierunkowuje na grę. Innymi słowy, poprzez grę chce rozwiązać swoje problemy;

¹¹ Rodríguez-Martos i współpracownicy wymieniają kilka wspólnych cech: „1. la conducta en cuestión no es un fin, sino un medio para colocarse en un estado vivencial concreto; 2. se persigue la estimulación o bien la sedación; 3. la consolidación de la conducta se explica por una constelación de factores afectivos y de aprendizaje; 4. existe una analogía de rasgos psicológicos entre los distintos adictos; 5. se busca la actividad a cualquier precio; 6. el poder adictivo varía en función de la droga o el tipo de juego; 7. existe una pérdida o ausencia de control, en el sentido de no poder parar; 8. la situación del interesado va experimentando en progresivo deterioro induciendo a una traumatización secundaria; 9. la recuperación sólo cabe tras una toma de conciencia y una motivación para el cambio; 10. la recaída puede sobrevenir en la misma conducta o incurriendo en una nueva dependencia; 11. existirá mayor o menor efectividad de las estrategias de vigilancia cognitiva; 12. la familia es un factor imprescindible; 13. la conflictividad social/legal aparece con mayor frecuencia vinculada al consumo de drogas ilegales y al juego compulsivo que al uso de sustancias legales; 14. al tratar una dependencia, no sólo hay que trabajar en la prevención de la recaída, sino de la prevención ha de hacerse extensiva a otras conductas adictivas” (A. Rodríguez-Martos y colaboradores, *El alcoholismo que juega y el Jugador que bebe: dos caras de una misma moneda*, „Libro de ponencias y comunicaciones de las XVIII Jornadas Nacionales de Socidrogacohol” 67[1990], s. 795-798).

– gracz patologiczny, który z gry czyni styl życia, bez zdolności do wyrwania się własną siłą woli z uzależnienia¹².

Jaki jest profil społeczny gracza patologicznego? Na pytanie to nie jest łatwo dać jednoznaczną odpowiedź, gdyż gracze zazwyczaj należą do hermetycznie zamkniętej grupy. Poniżej zostaną przedstawione pewne kryteria, które pomogą zarysować profil gracza patologicznego:

– płeć gracza. Badania wskazują, że więcej jest mężczyzn niż kobiet uwikłanych w grę patologiczną. Poza tym mężczyźni częściej wybierają automaty do gry, podczas gdy kobiety częściej kupują kupony loteryjne¹³;

– wiek gracza. Gra patologiczna występuje wśród osób różnego wieku: od nastolatków do emerytów. Henry R. Lesieur w badaniach przeprowadzonych w Kanadzie wykazał, że 41,6% graczy patologicznych znajdowało się w przedziale wiekowym 18-30 lat. Jednak niewielki procent z tych osób poddaje się terapii¹⁴;

– pochodzenie społeczne. Jorge Garcia Montagud zauważa, że ekspansja różnego rodzaju gier, ich legalność, sprawia, iż problem gry patologicznej rozprzestrzenia się we wszystkich grupach społecznych. Bingo, loterie, automaty do gry sprawiają, że za niewielką kwotę pieniędzy gracz ma nieodparte wrażenie zmiany swojego życia w jednym momencie. Badania wskazują, że z loterii, automatów do gry korzystają najczęściej najbiedniejsi przedstawiciele społeczeństwa. W bingo zazwyczaj grają przedstawiciele średniej klasy społecznej. Kasyna zaś nawiedzają osoby z klasy średniej-zamożnej i zamożnej¹⁵;

– wykształcenie. Według badań gracze patologiczni posiadają wykształcenie porównywalne do średniego wykształcenia społeczeństwa, a nawet nieco wyższe¹⁶;

– stan małżeński. „Według badań, wśród osób podejmujących terapię z uzależnienia od gry patologicznej, największy procent stanowią osoby żyjące w związkach małżeńskich. Nie oznacza to jednak, że małżeństwo jest swoistym „hamulcem” uzależnienia od gry patologicznej. Według badań 41% graczy stanowią osoby żyjące w związkach małżeńskich, 35% to rozwiedzeni, a 23% to osoby nie będące w związkach¹⁷.

¹² Por. J. G. Montagud, *Adicción al juego y capacidad para el matrimonio*, Valencia 2000, s. 41-44.

¹³ Por. E. Echeburúa, J. Fernández-Montalvo, *Características demográficas de personalidad y psicopatología de los jugadores patológicos de máquinas tragaperras en tratamiento*, „Clínica y Salud” 5(1994), s. 296.

¹⁴ Por. H. R. Lesieur, *Prevalence estimates of pathological gamblers in Quebec*, „Canadian Journal of Psychiatry” 36(1990), s. 732-734.

¹⁵ Por. J. G. Montagud, *Adicción al juego*, dz. cyt., s. 46-47.

¹⁶ Por. tamże, s. 47.

¹⁷ Por. E. Echeburúa, J. Fernández-Montalvo, *Características demográficas*, dz. cyt., s. 296.

III. NIEZDOLNOŚĆ PSYCHICZNA DO PODJĘCIA ISTOTNYCH OBOWIĄZKÓW MAŁŻEŃSKICH

Do małżeństwa nie mogą być dopuszczone osoby, co do których jest pewność, że nie są zdolne do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. Zdaniem M. Greszaty psychologiczna zdolność osoby do podjęcia obowiązków małżeńskich to zdolność do ofiarowania siebie, bycia darem. „Ta psychologiczna zdolność do podjęcia określonych zadań jest szczególnie ostro postrzegana w odniesieniu do małżeństwa, gdyż w małżeństwie osoba, «zdolność osoby do...» i «wolność osoby» wyrażają się najpełniej. Miłość małżeńska zawiera w sobie jakąś całkowitość, na którą się składają wszystkie elementy osoby: impulsy ciała i instynktu, siła uczuć i przywiązania, dążenie ducha i woli. Miłość zmierza do jedności głęboko osobowej, która nie tylko łączy w jedno ciało, lecz także prowadzi do tego, by było tylko jedno serce i jedna dusza. Wymaga ona nierozzerwalności i wierności w całkowitym wzajemnym obdarowywaniu i otwiera się ku płodności»¹⁸.

Tekst kan. 1095, 3 KPK używa czasownika „podjąć” (*assumere*). Znaczenie tego słowa odnosi się do aspektu dobrowolności konsensu, który polega na przyjęciu „tu i teraz” możliwości przyszłych aktów i zachowań, które na przestrzeni całego życia będą miały istotny wpływ na ukierunkowanie wspólnoty małżeńskiej ku jej obiektywnym celom. Zdaniem P-J. Viladricha zdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich wymaga od praktycznego rozumu osoby zawierającej związek małżeński minimalnego, wystarczającego stopnia racjonalnego postrzegania, czym jest małżeństwo jako projekt wspólnego życia, którego przyszłe czyny i zachowania małżeńskie podlegają potencjalnemu i antycypowanemu zrozumieniu, jako określone skierowane ku jasnym, obiektywnym celom, jak dobro małżonków oraz zrodzenie i wychowanie potomstwa. Podjąć się nie oznacza zagwarantować sukces, lecz zobowiązać się „tu i teraz” szczerym zamiarem do wprowadzenia w życie tych aktów i zachowań jako obowiązek małżeński, to jest jak to, co ze sprawiedliwości należy się współmałżonkowi. W przypadku, kiedy termin „podjąć się” tłumaczy się jako „wypełnić” czy „zrealizować”, często ryzykuje się stwierdzenie, że ten, kto nie wypełnia lub nie realizuje na przestrzeni całego życia małżeńskiego obowiązków małżeńskich, jest niezdolny do wyrażenia zgody. Takie uproszczenie według profesora Uniwersytetu Navarry Juana Pedro Viladricha prowadzi do tezy, iż każde nieudane małżeństwo jest małżeństwem między niezdolnymi i dlatego jest nieważne.

¹⁸ M. Greszata, *O pojęciu kanonicznej niezdolności osoby do zawarcia małżeństwa. Aspekt kanoniczny*, w: red. A. Dzięga, M. Greszata, *Kościelne prawo procesowe. Materiały i studia*, t. 2: *Wpływ zaburzeń osobowości na kanoniczną zdolność osoby do zawarcia małżeństwa*, Lublin 2002, s. 19.

Psychiczna niezdolność i brak szczęścia w małżeństwie nie są synonimami¹⁹. Gdybyśmy utożsamili każdy faktyczny rozpad małżeństwa z niezdolnością do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich i gdybyśmy uważali, że każde nieszczęśliwe małżeństwo jest nieważne, weszlibyśmy w sprzeczność z filarami kanonicznego systemu małżeńskiego. Jeżeli „podjąć się” utożsamilibyśmy z „wypełnić”, to np. niewierny z własnej woli i w swojej wolności małżonek nie mógłby być uważany ani za cudzołożnego (gdy żeniąc się, zobowiązał się do wierności, lecz potem jej nie wypełnił), ani za symulanta (gdy w samym akcie zawarcia małżeństwa nie chciał zobowiązać się do wierności), lecz zawsze byłby niezdolnym, ponieważ „nie wypełnił”, czytaj: „nie podjął się” istotnego obowiązku małżeńskiego, jakim jest wierność²⁰.

Na uwagę zasługuje również termin „niezdolność”. „Niezdolność” jest sytuacją nienormalną uprzednią lub przynajmniej równoczesną z momentem zawarcia małżeństwa. Z definicji wynika, że nie może być ona niezdolnością nabytą później. Dlatego badając historię jakiegoś małżeństwa, należy być ostrożnym, by nie pomylić „niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich” istniejącej już w momencie zawierania małżeństwa, z „nabytą” w czasie uciążliwego przebiegu małżeństwa niezdolnością do wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich jako rezultat niefortunnego życia²¹. „Rozwój, utrzymanie i reintegracja małżeństwa zawsze jest rezultatem wysiłku woli, który to wysiłek w wielu wypadkach niektórzy małżonkowie podejmują – co wskazuje na ich zdolność moralną – w innych obszarach życia (np. w osiągnięciu celów zawodowych, ekonomicznych i socjalnych, w ich utrzymaniu, rozwoju i reintegracji), a jednocześnie zaniedbują podejmowanie podobnych wysiłków w trosce o obowiązki małżeńskie i rodzinne. I kiedy, wskutek takich zaniedbań, pożycie pogarsza i się degeneruje w gąszczu konfliktów i wzajemnych negatywnych postaw, może dopiero wówczas pojawić się u jednej lub obu stron moralna niezdolność do wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich, a nawet mogą wystąpić dysfunkcje psychiczne, jako reakcja na taką sytuację małżeńską, prowadząc czasem do patologii psychiatrycznej. W takich wypadkach oczywiście nie mamy do czynienia z «niezdolnością do podjęcia» istotnych obowiązków małżeńskich z kan. 1095, 3 KPK, a zatem nie ma niezdolności konsensualnej; natomiast jest to przypadek nieszczęśliwego życia małżeńskiego, za które małżonkowie, jeden lub oboje, są odpowiedzialni, i stąd mogliby tego uniknąć, jeżeli podjęliby wysiłek, uwagę i troskę, do których byli zdolni i które biorąc ślub podjęli jako obowiązek życiowy, wzajemny i ze sprawiedliwości”²².

¹⁹ Por. P.-J. Viladrich, *Konsens małżeński. Sposoby prawnej oceny i interpretacji w kanonicznych procesach o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, tłum. S. Świączny, Warszawa 2002, s. 73.

²⁰ Por. tamże, s. 74.

²¹ Por. tamże, s. 75.

²² Tamże, s. 76-77.

Warto także mieć na uwadze, iż przyczyna psychiczna musi już w akcie zawarcia małżeństwa wywoływać prawdziwą niezdolność do podjęcia, a nie tylko trudność w wypełnianiu istotnych obowiązków małżeńskich, choćby nawet trudność ta była poważna. Zatem, by ta proporcjonalna przyczynowość wywołała autentyczną niemożność podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (niezdolność) konkretnej osoby, przyczyna psychiczna powinna wywołać w jego osobistej psychice tak ciężki skutek dezintegracyjny, iż można powiedzieć, że pozbawia go on tego minimalnego stopnia posiadania samego siebie i władania samym sobą, który stanowi trzon zdolności prawnej²³.

IV. JURYSPRUDENCJA KOŚCIELNA W PRZEDMIOCIE PATOLOGICZNEGO UZALEŻNIENIA OD GRY

W sentencjach Trybunału Roty Rzymskiej stwierdzenie nieważności małżeństwa z powodu uzależnienia od gry jest zaskarżane zazwyczaj z kan. 1095, 3 KPK, czyli z psychicznej niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. I tak w sentencji z 30 maja 1986 roku *coram* Pinto²⁴ strona powodowa prosi o stwierdzenie swojego małżeństwa z tytułu niezdolności psychicznej pozwanego. Z akt sprawy wynika, że mąż powódki już przed ślubem chętnie sięgał po alkohol. Po ślubie to uzależnienie było coraz silniejsze. Do uzależnienia od alkoholu dołączyło się także uzależnienie od gry, które doprowadziło całą rodzinę do całkowitej ruiny. Analiza sentencji pozwala dostrzec w osobowości pozwanego cechy charakterystyczne dla gracza patologicznego. Ważnym aspektem tej sentencji jest fakt, iż po raz pierwszy w jurysprudencji kanonicznej w części *in iure* mamy do czynienia z definicją gry patologicznej, zgodnie z wytycznymi DSM-III-R. Patologia ta jest uznana w wyroku jako przyczyna psychiczna niezdolności konsensualnej.

W wyroku *coram* Burke z 2 grudnia 1993 roku²⁵ powódka zaskarżyła swoje małżeństwo z kan. 1095, 3 KPK. Zasadniczym problemem jej męża był alkoholizm. Sędzia instruktor w uzasadnieniu prawnym zwrócił uwagę na „uzależnienie”, które ma decydujący wpływ na niezdolność osoby do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. Z tekstu wyroku wynika jasno, iż pozwany, oprócz uzależnienia od alkoholu cierpiał także na uzależnienie od gry. Ta ostatnia patologia jest zakwalifikowana jako uzależnienie, jako utrata kontroli nad swoim zachowaniem, jednak zdaniem sędziego nie ma wystarczającego znaczenia, by wpłynąć na zdolność psychiczną pozwanego, tak jak to ma miejsce w przypadku alkoholu czy narkotyków.

²³ Por. tamże, s. 82.

²⁴ Por. *Wyrok coram Pinto, 30 V 1986*, w: P.A. Bonnet, C. Gullo, *L'incapacitas (can. 1095) nelle sententiae selectae coram Pinto*, Città del Vaticano 1988, s. 328-335.

²⁵ Por. *Wyrok coram Burke, 2 XII 1993*, „*Rotae Romanae Decisiones*” (dalej: RRD) 85(1993), s. 746-751.

W innym wyroku *coram* Burke z 26 listopada 1992 roku²⁶ także kobieta zaskarżyła ważność swojego małżeństwa z tytułu niezdolności psychicznej męża do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. W wyroku pozwany jest ukazany jako osoba żyjąca w swoim świecie. Był egoistą, który nie przestrzegał zasad moralnych. Był też niewolnikiem „pozytywnego wrażenia”, tzn. na zewnątrz, dla osób spoza najbliższego otoczenia, sprawiał wrażenie osoby spokojnej, ułożonej, bez problemów. Z akt sprawy wynika, że był kompletnie nieodpowiedzialny jako ojciec i mąż. Biegły zakwalifikował uzależnienie pozwanego od gry jako silne.

Wiele spraw związanych z uzależnieniem od gry jest rozwiązywane w trybunałach niższych i nie trafia do Roty Rzymskiej²⁷. Uzależnienie od gry patologicznej nie jest obce polskiej jurysprudencji kanonicznej. W procesie w Sądzie Diecezjalnym w Tarnowie *coram* Zaborowski²⁸ uzależnienie od gry było wniesione przez kobietę powódkę i sprawa toczyła się z tytułu niezdolności pozwanego mężczyzny do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. Przyczyną nieporozumień była postawa pozwanego, który coraz bardziej popadał w uzależnienie od gry. Pracując na stacji paliw, cały czas grał na maszynach. Wracał coraz później do domu, nie było wiadomo, gdzie wtedy przebywał. Wyłączał telefon i nie odpowiadał na telefon żony. Przestał się interesować rodziną. Powódka chciała z nim rozmawiać, ale on nie chciał jej słuchać. Miał swój własny świat. Był widywany jak grałymi dniami na maszynach. Pozwany bez wiedzy i zgody swojej żony zaciągnął kredyt, było siedem umów kredytowych i trzy umowy o karty kredytowe. Zadłużony był na kwotę około 80 tysięcy złotych. Powódka stwierdziła w zeznaniach: „Uzależnienie pozwanego od gier hazardowych wyszło na jaw, kiedy przyszły wezwania do spłaty zaległych kredytów. Z czasem dowiedziałam się, że pozwany, pracując na stacji paliw, miał zakaz korzystania z gier hazardowych”²⁹. Świadkowie twierdzili, że pozwany nie przejawiał inicjatywy życiowej. Nie miał sprecyzowanych planów na przyszłość. Miał wybujałą fantazję, zmyślał wiele rzeczy. Porywał się „z motyką na księżyc”. Wiele mówił, ale niewiele robił. Miał wysokie mniemanie o sobie, nie znoślił krytyki odnośnie swojej osoby³⁰.

²⁶ Por. *Wyrok coram* Burke, 26 XI 1992, RRD 84(1992), s. 577-587.

²⁷ Montagud w swojej książce *Adicción al juego y capacidad para el matrimonio* wymienia sentencje w sprawie uzależnienia od gry patologicznej wydane w innych trybunałach poza Rotą Rzymską: wyrok *coram* Calvo Tojo, 31 VIII 1987, „Revista Española de Derecho Canónico” (dalej: REDC) 45(1988), s. 367-401; wyrok *coram* Martínez Valls, 5 V 1989, REDC 46(1989), s. 755-768; wyrok *coram* García Faílde, 14 II 1990, REDC 49(1992), s. 331, 343; wyrok *coram* López Zarzuelo, 22 VII 1992, REDC 50(1993), s. 343-359; wyrok *coram* Mulvena, 6 X 1977, „Matrimonial decisions for England and Wales” 13(1977), s. 148-152; wyrok *coram* Walker, 11 X 1978, „Matrimonial decisions for England and Wales” 14(1978), s. 96-102; wyrok *coram* Payne, 1 II 1991, „Matrimonial decisions of Great Britain and Ireland” 27(1991), s. 62-68; wyrok *coram* Pullicino, 20 V 1986, „Forum” 1(1990), s. 120-124.

²⁸ Por. *Wyrok coram* Zaborowski, nr spr. 4037.

²⁹ Tamże.

³⁰ Por. tamże.

W wyroku Sądu Arcybiskupiego Archidiecezji Lwowskiej obrządku łacińskiego *coram* Salamon³¹ czytamy, że strony zapoznały się na tańcach. Przed ślubem pozwany nieraz przychodził pod wpływem alkoholu. Powódka wiedziała, że pozwany grał na pieniądze w karty, ale nie znała szczegółów i nie zdawała sobie sprawy z tego, jak jest to niebezpieczne. Pozwany wychowywał w rodzinie patologicznej (alkoholizm ojca, rozwód rodziców). Ojciec pozwanego oprócz picia alkoholu grał w karty, w tej wiosce wszyscy grali. Pozwany do kościoła nie chodził. W materiale dowodowym jest stwierdzenie, że założył się na pieniądze z kolegami, że ożeni się z powódką. Po ślubie pozwany, chociaż pracował w policji, a jednak nadal pił, grał w karty w kasynie, przez co miał kłopoty w pracy, był zwolniony. Pił z kolegami, późno wracał do domu pijany. Bywało, że nie wracał wcale. Przegrywał wielkie sumy (17 tys. dolarów USA). Sprzedał samochód, by mieć pieniądze na grę. Przewód sądowy wykazał, że pozwany stał się uzależniony od alkoholu i hazardu jeszcze przed ślubem, a po ślubie jego uzależnienie się rozwijało coraz bardziej. Pozwany często pożyczał pieniądze u przyjaciół, znajomych, powódka nawet po rozwodzie musiała oddawać długi. Zabrał nawet pieniądze, które dała mu matka na przychowanie. Pozwany coraz bardziej wciągał się w picie i granie w karty w kasynie, tak, że stał się uzależniony od picia i hazardu. Był moment, że jego kolega lekarz próbował leczyć pozwanego od alkoholu, ale to było bez skutku. Pozwany odnosił się do powódki agresywnie. Kiedy przeszkadzała mu w jego planach, potrafił ją uderzyć. Powódka zajmowała się domem, dzieckiem, a pozwany bawił się, pił, grał w towarzystwie swoich kolegów, nie dbał o dom i rodzinę. Pewnego razu poprosił żonę, aby na jakiś czas zamieszkała u rodziców, ponieważ bał się o nią z powodu swoich długów. W rzeczywistości chodziło mu o swobodę zapraszania do domu kolegów, z którymi grał i nadużywał alkoholu³².

W innym wyroku *coram* Gabryel³³ sprawa także toczyła się z kan. 1095, 3 KPK. Sędzia w uzasadnieniu *in iure* skupił się na niezdolności psychicznej pozwanego. Zawierający małżeństwo powinien swoimi cechami psychicznymi, emocjonalnymi i osobowościowymi dawać „rękojmię”, że wywiąże się z przyjętych na siebie zobowiązań, które niesie ze sobą zawarcie związku małżeńskiego. Powinien być zdolny do nawiązania relacji międzyosobowych we wspólnocie małżeńskiej, a także do przekazania drugiej stronie prawa do właściwej wspólnoty życia, dobra współmałżonka, samodoskonalenia się i rozwoju duchowo-fizycznego, dochowania wierności, nierozzerwalności, rozwijania wspólnoty życia, świadczenia pomocy drugiej stronie. Niezdolność do podjęcia i wypełniania tych praw i obowiązków, wszystkich lub jednego z nich, powoduje nieważność małżeństwa. Niezdolność ta przejawia się w każdym poważnym zakłóceniu osobowości kandydata do małżeństwa, wskutek którego niemożliwe jest normalne budowanie

³¹ Por. *Wyrok coram Salamon*, nr spr. 70.

³² Por. tamże.

³³ Por. *Wyrok coram Gabryel*, nr spr. 43.

wspólnoty życia i miłości, służącej do wzajemnego doskonalenia się i dopełniania małżonków. Z wyroku wynika, iż pozwany późno wracał do domu z pracy, tłumacząc się tym, iż rozładowywał do późna samochód z towarem lub zapomnieli po niego wysłać samochód, aby go zabrać. Powódka zauważyła, że pozwany kłamie i często mówi nieprawdę. Okazało się, że pozwany, pracując w sklepie meblowym, brał od ludzi większe zadatki, za które chodził do kasyna grać. Po pewnym czasie okazało się, że pozwany miał nałóg hazardowy, wszystkie pieniądze, które zarabiał, wydawał na gry. Ten nałóg drzemał w nim i przed ślubem, a po ślubie rozwinął się jeszcze bardziej. Pozwany na ten cel brał pieniądze w sklepie, gdzie pracował, w formie wyższego zadatku, bardzo zadłużył się u kolegów, a nawet posuwał się do tego, że brał pożyczki z banku bez porozumienia się z powódką. Bywały u pozwanego takie dni, że nie przychodził do domu na noc, bo grał w kasynie. Kiedy stronom urodziło się drugie dziecko, dostali od państwa pomoc finansową. Wszystkie te pieniądze pozwany przegrał i zakupił kupony różnych loterii. Powódce zaś powiedział, że wziął w kredyt mieszkanie, którego nikt nigdy nie widział. Pozwany tak był zachwycony swoim życiem i gram, że nie troszczył się o dzieci, o rodzinę. Zawsze wyszukiwał przyczyny, aby wolny czas spędzać na grach i nie wracać do domu³⁴.

Wymienione przypadki sądowe wpływają także na obraz współmałżonka i dzieci osoby uzależnionej od gry patologicznej. W większości przypadków małżonek osoby uzależnionej od gry ma większe prawdopodobieństwo popadnięcia w depresję, ma myśli samobójcze, łatwiej może popaść w alkoholizm, uzależnienie od narkotyków. Także dzieci osoby uzależnionej od gry patologicznej posiadają serię cech wspólnych, jak: trudności w relacjach z innymi, tendencja do niedostrzegania w swoim rodzicu jego uzależnienia, nieumiarkowanie w spożywaniu alkoholu, narkotyków. Dzieci takie łatwo stają się ofiarami przemocy fizycznej i psychicznej³⁵.

V. SUGESTIE W RAMACH PODSUMOWANIA

Zgodnie z dyspozycją kan. 1680 KPK sędzia w sprawach dotyczących braku zgody spowodowanej chorobą umysłową powinien skorzystać z pomocy jednego lub kilku biegłych. Dlatego kończąc analizę związaną z grą patologiczną i jej wpływem na zgodę małżeńską, właściwą rzeczą będzie wskazanie, czego oczekuje sędzia od biegłego w tej materii. Zatem zadaniem biegłego jest:

– ocenić, czy w badanym przypadku rzeczywiście chodzi o gracza patologicznego, zgodnie z kryterium CIE-10 i DSM-IV;

³⁴ Por. tamże.

³⁵ Por. J.G. Motagud, *Cuestiones jurídicas planteadas por la adicción al juego*, w: *El Matrimonio y su expresión canónica ante el III milenio. X Congreso Internacional de Derecho Canónico*, red. P.J. Viladrich, J. Escrivá-Ivars, J.I. Bañares, J. Miras, Pamplona 2001, s. 895.

- dokonać pozytywnego rozróżnienia, czy mamy do czynienia z graczem społecznym czy graczem zawodowym;
- ocenić, czy istnieją cechy osobowości uzależnionej właściwe dla gracza patologicznego: w jakim stopniu i od kiedy;
- ocenić, czy istnieją inne uzależnienia, patologie, zaburzenia osobowości;
- określić intensywność patologii i stan psychiczny podmiotu uzależnionego;
- określić, czy patologia była obecna w momencie zawierania związku małżeńskiego, i jeśli to możliwe, kiedy się pojawiła;
- wyjaśnić, czy w momencie zawierania związku małżeńskiego, badana osoba była uzależniona od gry, czy tylko okazjonalnie oddawała się grze;
- określić, czy badana osoba w chwili ślubu była zdolna porzucić grę, czy potrzebowała do tego nadzwyczajnych środków;
- poinformować, w jaki sposób uzależnienie patologiczne od gry wpływało na sytuację ekonomiczną, rodzinną i zawodową osoby badanej;
- określić, czy stwierdzona patologia miała wpływ na zdolność podmiotu do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich.

GAME ADDICTION VS. INCAPABILITY TO CONTRACT MARRIAGE

Summary

In the colloquial language the term ‘addiction’ is used mainly with regard to people who abuse drugs (drug addiction), medicines (pharmacomania), alcohol (alcoholism) or cigarettes. In a broader context, it may refer to numerous other behaviours, e.g. gambling games, watching television, the Internet or sex. These are addictions that are frequently less known and described, not always even specified in the official classifications of diseases, such as ICD-10 and DSM IV.

This article aims at indicating a ‘new’ problem which the employees of the ecclesiastical court already face – pathological game addiction. Firstly, pathological gaming will be presented as a mental disease, then the profile of a pathological player will be outlined. Furthermore, the aspect of the mental incapacity to contract marriage will be discussed. The judgments of the ecclesiastical tribunals in the subject matter will constitute the last part of the article. The result of the analyses (in the conclusion) will be practical suggestions for a judge in his dialogue with a judicial expert.

Keywords:

pathological gaming, pathological player, marriage, nullity of marriage, pathology, addiction, incapability